

Funcționarea sistemului bipartidist în românia (1866-1914)

Dogaru, Cosmin-Stefan

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Dogaru, C.-S. (2011). Funcționarea sistemului bipartidist în românia (1866-1914). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 13(1), 55-66. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-377513>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

FUNCȚIONAREA SISTEMULUI BIPARTIDIST ÎN ROMÂNIA (1866-1914)

COSMIN-ȘTEFAN DOGARU

THE FUNCTIONING OF THE BIPARTITE SYSTEM
IN ROMANIA (1866-1914)

Abstract

According to the Constitution of 1866, the prerogatives of Carol I permitted him to be a mediator in the political struggle between liberals and conservatives, as a constitutional monarch. In 1866, there were different political groups, liberal and conservative, which formed unstable governments (1866-1871). The political stability was assured for a short period by the conservative government (1871-1876). In time, the political groups decided to unite, founding the two major parties, the National Liberal Party (1875) and the Conservative Party (1880). Both parties tended to monopolize the political power for a long period of time, generating tensions between government-opposition (1876-1888 – liberal government and 1888-1895 – conservative government). During 1895 and 1914 functioned the “rotativa guvernamentală” (“governmental rotation”), representing a particularity of the Romanian two-party system, characterized as an organized alternation at government of National Liberal Party with Conservative Party.

Keywords: the Romanian two-party system; governmental rotation, National Liberal Party, Conservative Party, King Carol I.

În analiza evoluției partidelor politice, Maurice Duverger precizează faptul că partidele secolului al XIX-lea, conservatoare ori liberale « ne cherchent pas à multiplier leur adhérents, ni à encadrer de grandes masses populaires, mais plutôt à grouper des personnalités »¹. În privința sistemului bipartidist, acesta menționează faptul că « le suffrage censitaire a d’abord engendré un bipartisme <<bourgeois>>, caractérisé par l’opposition des conservateurs et des libéraux, dont l’infrastructure sociale et idéologique était assez variable [...]. En général, les conservateurs s’appuyaient surtout sur l’aristocratie et la paysannerie; les libéraux, sur la bourgeoisie commerçante, industrielle et intellectuelle des villes ». Din punct de vedere doctrinar, « les conservateurs prônaient l’autorité, la tradition, la soumission à l’ordre établi », iar « les libéraux, individualistes et rationalistes, se réclamaient des révolutions américaine et française et des idées de liberté et d’égalité qu’elles avaient lancées dans le monde »².

---

¹ MAURICE DUVERGER, *Les partis politiques*, 10e édition, Librairie Armand Colin, Paris, 1976, p. 43.

² *Ibid.*, p. 300.

Sistemul de partide al unei țări (concept utilizat de Maurice Duverger în 1951) trebuie înțeles ca fiind « le résultat de la structure de son opinion publique. Mais l'inverse est également vrai: la structure de l'opinion publique est dans une large mesure la conséquence du système de partis, tel qu'il résulte des circonstances historiques, de l'évolution politique et d'un ensemble de facteurs [...] où le régime électoral joue un rôle prépondérant. Les rapports entre opinion [publique] et partis [...] constituent un tissu d'actions et de réactions réciproques »³.

Pierre Bréchon consideră că „dacă tipul sistemului politic contribuie la modelarea formelor partizane, reciproca este la fel de adevărată: partidele contribuie la menținerea și/sau la evoluția sistemului politic”; ele „acționează în același mediu politic, definit de un cadru instituțional, de norme, de tradiții, de cultura politică”⁴.

Criteriul cel mai frecvent utilizat în literatura de specialitate în ceea ce privește clasificarea sistemelor de partide este cel numeric (numărul partidelor politice mai importante de pe scena politică) evidențiat de Maurice Duverger în *Les partis politiques*. Sistemele politice au diferite sisteme de partide: partid unic, bipartidism și multipartidism. Giovanni Sartori adaugă încă două criterii de relevanță legate de rolul partidelor în constituirea de coaliții de guvernare: potențialul de coaliție/potențialul de guvernare și potențialul de intimidare sau de șantaj⁵, aducând în discuție capacitatea acestora de a guverna singure sau de a participa la guvernare, într-o formulă de coaliție.

În opinia lui Pierre Bréchon „existența a doar două partide nu este un accident al istoriei, ea rezultă dintr-o tradiție politică ce instituie și legitimează bipartidismul”⁶. Caracteristicile acestuia, definite de Gianfranco Pasquino sunt: existența a două mari partide, mereu aceleași, care să câștige periodic majoritatea voturilor; unul dintre ele trebuie să obțină o majoritate de mandate în Parlament; partidul câștigător în alegeri e capabil de a guverna singur; alternarea la guvernare se realizează periodic, existând posibilitatea unei guvernări mai lungi (mai mult decât o legislatură). În funcționarea sistemului bipartidist, trăsăturile amintite trebuie să existe simultan⁷. În viața politică funcționează și alte grupări/partide politice, dar ele au o activitate minoră.

*

În viața politică românească, sistemul bipartidist după model englez a fost utilizat de Carol I. În Anglia „la sfârșitul sec. al XVII-lea [...] partidele existau, [dar] nu se desfășurau într-un sistem de partide clar structurat”⁸. Inițial, au activat

³ *Ibid.*, p. 490.

⁴ PIERRE BRÉCHON, *Partidele politice*, traducere de Marta Nora Țârnea și Adina Barvinschi, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2004, p. 50.

⁵ GIOVANNI SARTORI, *Parties and party systems*, Cambridge University Press, New York, 1976, pp. 122-123.

⁶ PIERRE BRÉCHON, *op. cit.*, pp. 59-60.

⁷ GIANFRANCO PASQUINO, *Curs de știință politică*, traducere de Aurora Martin, Ed. Institutul European, Iași, 2002, p. 167.

⁸ STEPHEN INGLE, *The British Party System*, Basil Blackell Ltd, Oxford, 1987, pp. 3-4.

grupările politice, „whig” și „tory”, apoi, la jumătatea secolului al XIX-lea, a existat deja o alternanță la guvernare între cele două partide de guvernământ, Partidul Liberal și Partidul Conservator. Carol I a dorit să conducă țara impunând treptat acest sistem de partide (cunoscut în literatura de specialitate ca *two-party system*). El a utilizat la guvernare, inițial, grupări liberale și conservatoare, separat, apoi, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator (după constituirea lor) atât pentru a asigura un echilibru de putere, cât și pentru a-și exercita funcția de arbitru, ce rezulta din prevederile Constituției din 1866.

În 1866, exista în discursul politic al lui Carol I și al liderilor politici, conceptul de „partid politic” atribuit celor două mari grupări politice, liberală și conservatoare. Ele erau denumite „partidul liberal” și „partidul conservator”, dar nu constituiau, formal, partide politice în accepțiunea dată astăzi acestui concept. Astfel, „crearea partidelor moderne românești n-ar fi o constatare cu dată fixă: 24 mai 1875 pentru Partidul Național-Liberal, respectiv 3 februarie 1880 pentru cel Conservator, ci un proces desfășurat de-a lungul a circa două decenii”⁹.

Carol I a militat pentru funcționarea alternanței la guvernare a celor două partide politice (Partidul Național Liberal și Partidul Conservator), care să aibă baze sociale și forțe politice apropiate, fără intervenția unui alt treilea partid. În 1908, regele a refuzat să aducă la guvernare Partidul Conservator Democrat, condus de Take Ionescu, urmărind să păstreze alternanța celor două partide de guvernământ de până atunci și să determine unificarea Partidului Conservator cu Partidul Conservator Democrat. Carol I „care domnise peste 40 de ani cu un sistem bipartidist, nu avea deloc intenția să-l schimbe la apusul domniei, chiar dacă realitatea politică îl îndemna la o schimbare”¹⁰. „Pendulând între liberali și conservatori [regele] a făcut ca România să cunoască o alternanță a acestor două grupări politice majore în formarea guvernelor, foarte asemănătoare cu cea dintre partidele Tory și Whig, caracteristică pentru Anglia [...]. Numai că, în timp ce în Anglia momentul transferului de putere între cele două partide de guvernământ era hotărât de corpul electoral prin alegeri, al căror rezultat nu era influențat semnificativ prin presiuni de sus în jos, iar guvernele apăreau ca o expresie a majorităților Parlamentului astfel format, în România, stabilirea atât a momentului acestui transfer, cât și a condițiilor de efectuare a lui revenea șefului statului, corpul electoral fiind chemat doar să ratifice o hotărâre deja luată în cadrul puterii executive”¹¹.

*

În 1905, I. Găvănescul, care menționa faptul că în viața politică pot exista „atâtea partide politice [...], din acestea însă numai acelea devin și sunt partide

⁹ IOAN SCURTU, ION BULEI, *Democrația la români, 1866-1938*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 44.

¹⁰ ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 385.

¹¹ TUDOR DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până la 1916*, Editura Dacia, Cluj, 1991, pp. 259-260.

de guvernământ, care izbutesc a grupa împrejurul ideii lor un număr destul de mare ca să poată fi luate, într-un moment dat, ca voința majorității țării”¹². Reprezentanții acestor partide de guvernământ „au dreptul și puterea de a alcătui reprezentanța națională și de a legifera și cârmui țara, conform ideii numărului covârșitor al cetățenilor”¹³. I. Găvănescul realiza și o clasificare a partidelor politice, amintind că „dacă partidele de propagandă și acțiune politică pot fi cât de multe și numărul adeptilor lor cât de mic, partidele politice de guvernământ se pare ca nu pot fi decât două și acestea trebuie să fie compuse din adepti cât mai numeroși”¹⁴. Autorul admitea astfel existența și a altor forțe politice în viața politică, dar credea că pentru a asigura periodic succesiunea la guvernare e nevoie de doar două partide cu forțe similare.

În 1934, Constantin Gr. C. Zotta și N. Tulceanu au realizat o altă analiză a partidelor politice din România. Ei considerau că „asociația denumită partid politic trebuie să urmărească negreșit a ajunge la puterea de a guverna”¹⁵, atâta timp cât „partidul politic reprezintă interese și idei generale”¹⁶. În organizarea unui partid politic există trei elemente: conducerea partidului; programul politic; mijloacele de luptă și de propagandă. Rolul central într-un partid îi revine șefului acestuia: „autoritatea supremă [...], se concentrează în persoana și personalitatea șefului, care reprezintă simbolul unității partidului; prestigiul și forța partidului vor fi în raport direct cu grandoarea personalității șefului”¹⁷. E desirabil ca partidul politic să fie „educatorul politic al națiunii și să dezvolte interesul cetățenilor pentru chestiunile în legătură cu existența și progresul statului”¹⁸.

*

În timpul lui Carol I, alternanța la putere a liberalilor cu conservatorii a cunoscut mai multe etape: 1866-1871; 1871-1895; 1895-1914. Liderii politici au hotărât unificarea grupărilor care aveau aceeași ideologie și astfel s-au format cele două mari partide politice, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator. În timp, cele două partide politice s-au consolidat, dobândind trăsături specifice unor partide politice moderne, cu organizații la nivel național, cu o ierarhie de partid, cu program politic și de guvernare propriu.

Între 1866-1895, alternanța liberali-conservatori a generat fie instabilitate politică, la început, fie apoi guverne de lungă durată, acuzate a fi guverne

---

¹² I. GĂVĂNESCU, *Caracterizarea partidelor politice prin ele însele*, Tipografia Editoare „DACIA” - Iliescu Grossu and Comp., Iași, 1905, p. 14.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ GR. CONSTANTIN, C. ZOTTA, N. TULCEANU, *Partidele politice din România. Istoricul și programele lor*, Librăria „Cultura Poporului”, București, 1934, p. 4.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, p. 5.

¹⁸ *Ibid.*, p. 7.

personale. Treptat, cele două partide de guvernământ, au ajuns să aibă forțe aproximativ egale. Partidul care organiza alegerile, ieșea învingător, obținând majoritate absolută de mandate în Parlament; opoziția era minoră. Deși acest fenomen, în prezent, ar descrie existența unui *partid hegemonic*, în epocă, alternanța la guvernare nu presupunea ca cele două partide să câștige un număr echilibrat de mandate, ci să ofere un mecanism de guvernare viabil. Astfel, identificăm o particularitate a bipartidismului românesc. Partidul înlăturat de la putere era înlocuit de celălalt la guvernare. Partidul câștigător, în alegeri, nu-și propunea să elimine definitiv opoziția și cutumele existente, devenind partid dominant pe scena politică. Deși au existat în perioada lui Carol I, tendințe de autoritarism, mai ales din partea lui Ion C. Brătianu, acestea au fost sancționate de rege, în conformitate cu prerogativele sale constituționale, descurajând astfel orice formă de guvernare personală.

Între 1895-1914, cele două partide de guvernământ au alternat succesiv, prin *rotativa guvernamentală*, care a asigurat o bună stabilitate politică.

*

Lui Carol I îi este recunoscut rolul de arbitru în viața politică, atât în presa vremii, cât și de unii autori, lideri politici contemporani cu el.

Ziarul *Timpul* elogia rolul de *arbitru* al monarhiei în societatea românească: „Ea există ca arbitru la luptele partidelor, mărginindu-se de a împiedica excesele și violențele, și stă gata a încorona pe partida pe care judecă că a ieșit învingătoare din lupta binefăcătoare [...]. Sub scutul acestei instituțiuni noi societatea a putut trece de la aristocrație la democrație”¹⁹.

La rândul său, jurnalul *Epoca*, oficiosul Partidului Conservator, amintește același rol referitor la Carol I: „între guvern și opoziție se află Regele, care nu trebuie să aibă nici interesul ce-l are guvernul, nici interesul ce-l are opoziția, ci are numai datoria de a împiedica ca guvernul or opoziția să nu vicieze esența regimului parlamentar”²⁰. La fel și *Conservatorul*: „acțiunea partidelor este însă în domeniul patimilor omenеști și înfrânarea patimilor este operă grea, iar educațiunea popoarelor anevoioasă. Coroana, însă, care stă deasupra patimilor este mentorul, călăuză noastră în această operă anevoioasă și ea nu poate să încurajeze asemenea porniri”²¹.

Prin atribuțiile sale, regele avea rolul cel mai important în schimbarea guvernului și în asigurarea echilibrului scenei politice. În 1888, când opoziția a recurs la o serie de atacuri dure la adresa guvernului Ion C. Brătianu, regele a intervenit chemându-i la guvernare pe junimiști. *Era Nouă*, oficiosul conservatorilor, arăta că „nimeni altul decât M.S. Regele [nu poate înlătura] pe

¹⁹ *Timpul*, III, 65, 22 martie 1878, p. 1.

²⁰ *Epoca*, I, 66, 8 februarie 1886, p. 1.

²¹ *Conservatorul*, I, 185, 4 august 1901, p. 1.

micul despot [Ion C. Brătianu] de la putere și [nu poate chema] la cârma statului un minister provizoriu de persoane onorabile”, cu rolul de a „garanta libertatea alegerilor, acesta este singurul mijloc prin care țara [...] să aibă un guvern, care să fie adevărata expresiune a voinței sale”²².

Și oamenii politici se exprimau în aceeași manieră; astfel, Take Ionescu includea între aspectele de echilibru pe care Coroana trebuie să și le asume, nu doar pe cele privind relațiile dintre oamenii politici (în interiorul propriilor partide) sau pe cele dintre partide, ci și adaptarea acestora la așteptările opiniei publice: „rolul ei este foarte greu, căci ea are să fie singura supapă de siguranță în luptele noastre de partid, căci ei îi este dat să aibă această misiune de a fi veșnic în contact cu opinia publică, să vadă când țara reală nu corespunde cu țara legală, are misiunea să intervină, cu mare prudență și cât mai rar, spre a evita o catastrofă”²³. În același sens, liberalul Alecsandru G. Djuvara evoca intervenția fermă a lui Carol I din 1888: „În cugetarea înțeleaptă a M.S. Regelui stă atunci această idee: să așeze între partidele istorice, pentru moment, o grupare care să prezideze alegerile și să împiedice ca pasiunile politice atunci dezlănțuite să nu se desfășoare cu prea multă putere”²⁴. Era vorba despre gruparea junimistă.

În opinia lui Nicolae Iorga, poziția generală a lui Carol I față de partide și de oamenii politici era rodul adaptării sale la realitățile politice românești. La venirea lui în România, Carol I „găsește o boierime mândră, deprinsă a da din sânul ei pe domni și a-i răsturna după plac. Ani întregi de zile îi suferise atacurile, îi descoperise conspirațiile, învățase a-i cunoaște intrigile. În tot acest timp, acela care, la 1871, după cele mai grele ofense, se hotărâse a abdica, se convinsese că o astfel de clasă, solid sprijinită pe pământul ereditar, [...], nu poate fi distrusă. El căută atunci s-o întrebuițeze pe rând prin sistemul, împrumutat din Prusia, guvernată odinioară de tatăl său Carol Anton, al celor două partide succedându-le la putere fără prea multă luptă și fără zgomot prea mult [...] regele Carol făcuse tot ce-i stase prin putință pentru a împiedica înrădăcinarea și progresul oricărei formațiuni care ar fi deranjat alternanța celor două partide”²⁵.

*

În perioada domniei lui Carol I, oamenii politici și-au exprimat propriile principii și concepții despre alternanța la guvernare și relația guvern-opoziție.

²² *Era Nouă*, I, 28, 18 decembrie 1885, p. 1.

²³ TAKE IONESCU, *Discursuri politice (1886-1896)*, I, Ed. Librăriei C. Müller, București, 1897, p. 356.

²⁴ ALECSANDRU G. DJUVARA, *Politica Junimistă. Discurs rostit în ședința Adunării Deputaților de la 29 noiembrie 1901 în discuțiunea generală a răspunsului la mesaj*, Tipografia Miulescu, București, 1901, p. 19.

²⁵ NICOLAE IORGA, *Supt trei regi. România contemporană de la 1904 la 1930. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, Ed. Pro, ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, București, 1999, pp. 26-27.

Liderul liberal I. G. Duca se exprima fără echivoc în favoarea modelului britanic: „de multe secole sunt în Anglia două mari partide politice, partidul Tory sau conservator și partidul Whig sau liberal. Din luptele lor, din ideile lor și aspirațiile lor a izvorât puterea Marii Britanii și dominația ei în Anglia [...]. S-a zis cu drept cuvânt că secretul parlamentarismului englez este instituția liderului, a acelui șef neconținut de partid ce singur reprezintă și personifică tendințele grupului său [...] la Westminster opoziția e și ea organizată tot atât de bine și tot atât de puternic ca și ministerul [cabinetul-n.n]. În Parlamentul din Londra există obiceiul ca liderul să șadă cu partizanii săi la stânga spicherului și în fața băncii ministeriale. Când guvernul cade, liderul ocupă banca ministerială și fostul guvern se așează pe banca opoziției”²⁶.

Din același spectru politic, Eugeniu Stătescu menționa, în 1886, principiile de guvernământ urmate de Partidul Național Liberal în litera și spiritul Constituției din 1866, care pusese „temeliile statului român”, și anume: „monarhia ereditară, întrupată în persoana Regelui Carol I și a dinastiei sale, de o parte; libertate și democrație, de cealaltă parte! Acestea sunt principiile noastre de guvernământ”²⁷. Despre alternanța la guvernare, el preciza că partidele vor avea „pe rând puterea, după cum împrejurările și interesele țării vor chema la cârma afacerilor când pe unii când pe alții”²⁸.

Liderul conservator, Titu Maiorescu considera, la rândul său, că alternanța la guvernare presupunea existența a „cel puțin două partide care să alterneze la putere după necesitățile țării”²⁹, respectându-se acel joc natural al sistemului constituțional românesc. În viziunea sa, atunci când „un partid și un guvern, poate prin prea mult uz sau abuz al puterii sale, ajunge a nu mai fi pentru moment necesar țării, să vină un alt partid, care să aducă mai mare folos decât guvernul căzut”³⁰. În urma câștigării alegerilor, partidul de guvernământ numea aparatul administrativ, care reprezenta voința sa politică. Titu Maiorescu considera *firească* această practică aparent clientelară, atâta timp cât ea se punea în slujba interesului general: „deosebirea stă în acea linie de demarcație între ideile de interes general și pornirile de interes particular. Dacă rămâne un plus în favoarea interesului general, acest plus este câștigul cauzei și distinge partizanii de clienți”³¹. Maiorescu admitea că odată ce guvernul a fost înlăturat s-a format o nouă majoritate parlamentară, care a rezultat din alegerile libere. În urma căderii cabinetului, miniștri care reprezentau partidul de guvernământ

²⁶ I. G. DUCA, *Lumea la început de veac*, ediție, postfață, note de Damian Hurezeanu și Nicolae C. Nicolescu, Editura Eminescu, București, 1994, p. 11.

²⁷ EUGENIU STĂTESCU, *Partidul Național-Liberal față cu grupurile politice de astăzi*, Tipografia Curtei Regale F. Gobl FII, București, 1886, p. 5.

²⁸ *Ibid.*, p. 24.

²⁹ TITU MAIORESCU, *Discursuri parlamentare (1888-1895)*, IV, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, București, 2003, p. 410.

³⁰ *Ibid.*, (1876-1881), II, 2001, p. 138.

³¹ *Ibid.*, (1888-1895), IV, p. 195.

„trebuie să se retragă, să fie poate trași la răspundere, ca o consecință extremă, dar în orice caz să vină în locul lor alți miniștri, ceea ce înseamna reprezentanța altei majorități, adică a altui partid”³².

În opinia unui alt lider conservator, Take Ionescu, alternanța la guvernare între liberali și conservatori „nici nu datează de ieri, nici nu se va sfârși astăzi [1897– n.n], nici nu putem ghici ceasul, în care se va sfârși, căci sfârșitul lui ar însemna stingerea politicii actuale a României și îndrumarea societății noastre pe un alt teren decât acela pe care a stat până astăzi”³³. Alternanța la guvernare a celor două partide, departe de a se reduce la o simplă înlocuire periodică la guvernare, trebuia să se constituie într-un sistem care transcende interesele partinice și asigură apărarea intereselor generale ale statului: „amândouă partidele [...] trebuie să alterneze la guvern, dar din alternarea lor nu trebuie să sufere interesele permanente ale statului, trebuie dimpotrivă ca cu toată alternarea lor să rămână unele lucruri în afară de patimile și răzburările lor reciproce”³⁴. Într-un discurs ținut pe 14 noiembrie 1896, la Iași, Take Ionescu definea alternanța partidelor în felul următor: „prin alternarea partidelor nu înțeleg o operațiune pur mecanică, [...] nu, prin alternarea la guvern a partidelor înțeleg înlocuirea partidului când i s-a istovit puterea de lucru, prin partidul care este plin de viață și de putere”³⁵.

C. I. Istrati, tot din rândul conservatorilor, împărtășea convingeri similare: „prin firea vieții noastre politice, cu fondul constituțional, suntem ținuți a avea neapărat, cel puțin două partide [...] de fapt, găsim la noi, în prima linie, partidele: conservator și liberal”³⁶.

Instituționalizarea *de facto* a alternanței la guvernare implica însă riscul, deja semnalat de Take Ionescu, reducerii sistemului la o înlocuire periodică pur mecanică a partidelor la putere. La rândul său, M. Theodorian Carada avertiza asupra pericolelor pe care simpla alternanță mecanică la guvernare le putea induce: „nu sunt un partid real de guvernământ, ci sunt numai niște coalițiuni vremelnice ce dețin portofolii ministeriale pe timpul cât îi trebuie partidului advers să se odihnească și să-și recapete forțele cerute ca să guverneze”³⁷.

Funcționarea optimă a sistemului alternanței depinde de o bună funcționare a raportului putere-opoziție. În opinia moderatului Vasile Boerescu acesta avea

³² *Ibid.*, p. 410.

³³ TAKE IONESCU, *Discursuri politice (1896-1899)*, III, publicate prin îngrijirea lui Cristu S. Negoescu, Ed. Librăriei Socecu & Comp., București, 1903, p. 103.

³⁴ *Discursurile d-lor L. Catargiu. G. Gr. Cantacuzino, Generalul Manu, N. Filipescu, C. Dissescu, George Panu, Take Ionescu. Întrunirea conservatoare de la Iași*, Tipografia „Epoca”, București, 1896, pp. 57-58.

³⁵ TAKE IONESCU, *Discursuri politice (1896-1899)*, III, pp. 32-33.

³⁶ C. I. ISTRATI, *De ce suntem conservatori?*, Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl”, București, 1904, p. 7.

³⁷ M. THEODORIAN CARADA, *Vremuri critice. Reforme ce se impun*, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1913, p. 5.

să se statornicească pe baze corecte abia atunci când „avem și noi, încetul cu încetul, să învățăm a numai considera ca inamici pe cei ce se află în opoziție”³⁸. Pentru Take Ionescu „nu există guvern constituțional și parlamentar de partide politice decât acolo unde deosebirea dintre partide este așa încât unul să poată continua munca celuilalt”³⁹. În opinia lui Vintilă I. Brătianu, raporturile putere-opoziție trebuie să se exprime la nivelul controlului legislativului asupra executivului: „un partid politic trebuie să fie un agent de control al puterii executive chiar în opoziție, prin urmare în stare și atunci să cerceteze soluțiile aduse de adversari, să le combată, când nu le găsec bune, să le opună altele chiar”⁴⁰.

Necesitatea echilibrării forțelor/opiniilor celor două partide devine evidentă atunci când se pune problema reformelor care urmau să înnoiască structurile statului român. Atât liberalii, cât și conservatorii le considerau necesare. Liberalii doreau reforme ample, rapide, iar conservatorii reforme treptate, graduale, care să nu schimbe în mod radical bazele societății. Și unii și ceilalți, dar și Carol I credeau însă că e nevoie de colaborarea celor două partide pentru a se realiza ample reforme. Potrivit lui I.G. Duca „în privința reformelor, bătrânul suveran a consimțit la înfăptuirea lor, dar cerea să se facă cu moderațiune, să se tempereze avântul prea democratic al unei părți a partidului [Partidul Național Liberal – n.n] și în orice caz ca ele să se înscrie în Constituțiune printr-un fel de înțelegere cu conservatorii”⁴¹. La celălalt capăt al eșichierului politic, Alexandru Marghiloman preciza, în 1907, că „ar trebui o înțelegere între partide pentru revizuirea Constituției”⁴².

Cele mai importante ziare din perioada domniei lui Carol I s-au exprimat și ele asupra alternanței la guvernare, respectiv asupra raporturilor dintre partidele politice. În 1890, *Timpul* argumenta în felul următor necesitatea alternării la putere a două mari partide: „două mari partide de guvernământ garantează mersul regulat al instituțiilor parlamentare [...] la noi, alternarea la putere a unor partide puternic organizate e o condiție indispensabilă a dezvoltării parlamentarismului [...]. Așa fiind se pricepe cât de utilă este existența a două mari partide, care servesc de intermediar între Coroana și corpul electoral, cele două partide care singure pot da guvernul partidelor, și care primesc la rândul lor de la partide un control binefăcător [...]. Față de Coroană, existența unor partide puternic organizate constituie și o îngădire a

³⁸ VASILE BOERESCU, *Discursuri politice (1859-1883)*, I, Ed. Atelierele grafice SOCEC & Co., Societatea anonimă, București, 1910, p. 248.

³⁹ TAKE IONESCU, *Discursuri politice (1896-1899)*, III, p. 107.

⁴⁰ VINTILĂ I. BRĂȚIANU, *Menirea Partidului Național Liberal. Din nevoile noastre*, Tipografia „Voința Națională”, București, 1906, pp. 28-29.

⁴¹ I. G. DUCA, *Memorii. Neutralitatea (1914-1915)*, I, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, Ed. Expres, București, 1992, pp. 8-9.

⁴² ALEXANDRU MARGHILOMAN, *Note Politice 1897-1924*, I, Editura Institutul de Arte Grafice „EMINESCU” S.A., București, 1927, p. 61.

bunului plac regal și un sprijin în același timp pentru Coroană⁴³. Într-un alt articol din *Timpul* se relatează faptul că „istoria politică a țării se confundă cu aceea a două mari partide politice. Aceste partide și-au dovedit aptitudinea de a se potrivi nevoilor multiple prin care a trecut țara⁴⁴. Anglia oferea un model nu doar prestigios, ci și viabil: „Anglia ne procură un învățământ util: cele două mari partide care, sub denumirea de *whigs* și *tories*, există de două secole, au putut satisface pe deplin nevoile multiple și aspirațiile diferite ce s-au produs în acest lung decurs de ani⁴⁵”.

Și *Epoca* vorbea despre necesitatea funcționării alternanței: „amândouă partidele sunt deopotrivă trebuincioase pentru viața publică a statului. Unul este corectivul natural al celuilalt, și în această corecțiune, atât conservatorismul, cât și liberalismul sunt factori ai progresului⁴⁶”. Cele două partide de guvernământ trebuie să aibă forțe aproximativ egale și să fie puternice atât în opoziție, cât și la guvernare, indiferent de tensiunile prin care trec. „Partidele care vor să trăiască și să participe activ la viața statului, trebuie să se îngrijească a fi o forță în opoziție ca și la guvern [...] Adevăratul partid nu e decât acela care, după ce a realizat ceva cât a fost la guvern, are destulă putere când este în opoziție pentru a-și apăra reformele sale⁴⁷”.

La rândul său, ziarul *Constituționalul* sublinia importanța alternării celor două partide, liberal și conservator: „față de un partid liberal se află, în orice stat constituțional, un partid conservator. Aceasta o constatăm în toate statele constituționale: e natural să fie așa, e nediscutabil că este așa⁴⁸”, menționând în continuare cum „Constituția înțeleaptă cerând două partide, a ținut și la puțința de a se face comparație între capacitățile unui partid și capacitățile celuilalt partid⁴⁹”. În *Era Nouă* alternanța la guvernare intra deja în „ordinea naturală a lucrurilor, când vor cădea liberalii de la cârma țării, partidul conservator va trebui să le ia locul. Vom fi desigur multumiți, să vedem că amicii noștri au iarăși ocazia de a-și pune în aplicare ideile lor de guvernământ, că vor putea profita mai mult de experiența făcută în ultima lor perioadă de guvernare⁵⁰”. Iar *Ordinea* se pronunța pentru menținerea echilibrului între cele două forțe politice: „e în interesul țării ca nici unul din cele două partide să nu se dezorganizeze și să se slăbească⁵¹”.

Chiar dacă nu ating cotele de susținere ale colegilor lor conservatori în favoarea alternanței la guvernare a celor două mari partide autohtone, liberalii

⁴³ *Timpul*, XI, 147, 15 mai, 1890, p. 1.

⁴⁴ *Ibid.*, XI, 253, 25 septembrie 1890, p. 1.

⁴⁵ *Ibid.*, XI, 255, 27 septembrie 1890, p. 1.

⁴⁶ *Epoca*, I, 62, 4 februarie 1886, p. 1.

⁴⁷ *Ibid.*, III, 745, 15 (27) mai 1888, p. 1.

⁴⁸ *Constituționalul*, V, 1446, 14 (26) iunie 1894, p. 1.

⁴⁹ *Ibid.*, VII, 1879, 13 (25) decembrie 1895, p. 1.

⁵⁰ *Era Nouă*, VI, 336, 10 martie 1896, p. 1.

⁵¹ *Ordinea*, I, 39, sâmbătă, 12 ianuarie 1908, p. 1.

se exprimă deopotrivă în presă în favoarea colaborării dintre acestea: „conlucrarea celor două partide [...] ar fi fost un mijloc de educațiune politică pentru viitor și o dovadă pentru toți și chiar pentru străini că suntem un popor plin de viață, care în cazuri de primejdie formăm un tot”⁵². În 1914 Partidul Național Liberal susținea reformele electorală și agrară, căutând sprijin și din partea conservatorilor. Iar pentru noul sistem electoral, „la qualité des électeurs préoccupe tant les libéraux que les conservateurs, la crainte du nombre étant présente dans les deux camps”⁵³. Într-un articol din *Voința Națională*, conservatorii erau invitați să se alăture liberalilor în realizarea celor două reforme. Se menționa faptul că: „progresul este immanent istoric și cei care îi deschid calea au fost și vor fi întotdeauna binecuvântați, iar cei care i se opun sunt și vor fi condamnați”⁵⁴.

Mecanismul alternanței la guvernare între liberali și conservatori era în schimb aspru criticat în ziarele mișcării muncitorești, nu doar adeptă a lărgirii drepturilor electorale, dar și cu veleități parlamentare, al căror viitor era de neconceput în condițiile unui sistem bipartidist bine articulat. Mișcarea muncitorească incipientă se plasează într-un antagonism ideologic total cu întreaga clasă politică tradițională: „Față cu toate partidele politice burgeze, stă partidul socialist, partidul muncitorilor”⁵⁵.

Cel mai important susținător al alternanței la guvernare între liberali și conservatori a fost însă Carol I, perceput în acest sens și de contemporani. Dispariția lui a adus și dispariția acestui mecanism, deși voci potrivnice se făcuseră auzite și mai înainte. După moartea lui Carol I, alternanța a continuat să funcționeze într-o formă nouă (guvernele nu s-au putut menține timp de o legislatură), cinci guverne succedându-se la conducerea țării până la terminarea primului război mondial. În ziarul *Acțiunea*, oficiosul Partidului Conservator Democrat, se relata că șefii opoziției erau de părere că moartea lui Carol I împiedică menținerea alternanței de până atunci. Propunerea lui Ion I. C. Brătianu, făcută chiar în timpul regelui Carol I (dar aplicată în 1916), de a forma un guvern național între liberali și conservatori, însemna sfârșitul funcționării alternanței între Partidul Național Liberal și Partidul Conservator. În 1914 oamenii politici ai vremii avuseseră în vedere și ideea colaborării tuturor forțelor politice prin formarea unui „guvern național în locul unuia de partid”⁵⁶.

*

Articolul nostru, ce face parte dintr-un șantier mai complex de cercetare, a folosit, așa cum s-a putut observa, mai multe izvoare ale epocii asupra căreia

⁵² *Viitorul*, I, 39, 13/26 decembrie 1907, p. 1.

⁵³ SILVIA MARTON, *La construction politique de la nation. La nation dans les débats du Parlement de la Roumanie (1866-1871)*, Ed. Institutul European, Iași, 2009, p. 140.

⁵⁴ *Voința Națională*, XXVIII, 8262, 23 februarie 1914, p. 1.

⁵⁵ *Munca*, II, 49, duminică, 26 ianuarie 1892, p. 1.

⁵⁶ *Acțiunea*, XIII, 3392, 5 octombrie, 1914, p. 1.

ne-am oprit. Am avut în vedere discursurile, eseurile și memoriile oamenilor politici din anii 1866-1914, precum și articolele de presă ori studiile reunite în volume ale unor importanți publiciști ai vremii.

Toate aceste izvoare stau mărturie pentru felul în care s-a consolidat bipartidismul românesc, pentru maniera în care a fost justificat el legal, dar și pentru modul prin care s-a definit statutul de arbitru al Regelui în acest joc al alternanței. Ideile de echilibru politic, de continuitate a acțiunilor guvernamentale, de complementaritate a partidelor aflate în competiția pentru putere au fost împărtășite deopotrivă de liberali și de conservator, poate ceva mai insistent de către cei din urmă. Marele Război, apariția Partidului Conservator Democrat, moartea Regelui Carol I, iar mai apoi scrutinul universal au schimbat fundamental profilul politic al societății românești, punând capăt unui set specific de practici ale pluripartidismului autohton, așa cum se conturase el după 1866.